

A young boy with dark skin and short hair stands in the center, holding a worn soccer ball with both hands. He is wearing red shorts. The background is a dramatic sunset or sunrise over a body of water, with silhouettes of several people standing on a distant shore. The title 'DE STAAT VAN AFRIKA' is overlaid in large, white, distressed capital letters.

DE STAAT VAN AFRIKA

Richard Dowden

MET EEN VOORWOORD VAN CHINUA ACHEBE

De staat van Afrika

De staat van Afrika

Richard Dowden

Met een voorwoord van Chinua Achebe

Omniboek

*Voor Penny, die me liet gaan en me bij terugkeer verwelkomde, en
Isabella en Sophie, die mijn lange afwezigheid verdroegen.*

© 2010 Uitgeverij Omniboek, Kampen
Postbus 5018, 8260 GA Kampen
www.uitgeverijomniboek.nl

Oorspronkelijk verschenen onder de titel *Africa: Altered States, Ordinary Miracles* bij
Portobello Books in 2008.
© Richard Dowden, 2008, 2009

Voorwoord © Chinua Achebe, 2008

Vertaling Roelof Posthuma
Omslagontwerp GBU Grafici
Omslagafbeelding Panos Pictures

ISBN 9789059775053
NUR 697/516

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

<i>Kaart</i>	VI
<i>Dankbetuigingen</i>	VII
<i>Voorwoord door Chinua Achebe</i>	IX
1 Afrika ligt een nachtvluicht van hier: Beelden en werkelijkheden	10
2 Afrika is anders: Uganda I	21
3 Hoe het allemaal misging: Uganda II	47
4 Het einde van het kolonialisme: Nieuwe staten, oude samenlevingen	60
5 Verbazingwekkend, maar is het Afrika? Somalië	98
6 Voorwaarts naar het verleden: Zimbabwe	133
7 Breuklijnen: Sudan	163
8 Een teek groter dan de hond: Angola	203
9 Een gemist verhaal en dito vervolg: Burundi en Rwanda	227
10 God, vertrouwen en handel: Senegal	258
11 Dansers en de luipaardman: Sierra Leona	286
12 De positieve positieve vrouwen: Aids in Afrika	321
13 Leven als koning Leopold: Congo	351
14 Geen land van dertien in een dozijn: Zuid-Afrika	377
15 Vlees en geld: Eten in Kenia	410
16 Wereld, opgepast: Nigeria	432
17 Nieuwe kolonialisten of oude vrienden? Azië in Afrika	475
18 Telefoons, Aziaten en professionals: Het nieuwe Afrika	499
<i>Epiloog</i>	532
<i>Literatuur</i>	539
<i>Register</i>	542

Dankbetuigingen

Mijn leven in Afrika begon bij de familie Lule in Uganda, die me altijd hartelijk ontving in Kampala, vooral Michael Nsereko – *Webale Nyo*. Graag bedank ik ook de vele Afrikanen, van chauffeurs en marktvrouwen tot professoren en presidenten, die mij hielpen te begrijpen waarom Afrika is zoals het is. Zonder hun geduld en grote welwillendheid zou dit boek niet mogelijk zijn geweest.

Zeer veel ben ik verschuldigd aan wijlen Anthony Sampson, die geloofde dat ik dit boek kon schrijven en die me aanspoorde eraan te beginnen. Een bijzonder woord van dank voor mijn collega-journalisten, voor Koert Lindijer, die jarenlang mijn reisgezel was, en voor Karl Maier, Michael Holman, Michela Wrong, Peter Sharp en William Wallis, die ook op slechte momenten op de slechtste plekken waren en nog altijd – de een meer, de ander minder – van Afrika houden en in het continent geloven.

Stephen Ellis deelde zijn opmerkelijke inzicht in het continent met mij en heeft het manuscript bijgeslepen.

Dit boek bevat de neerslag van vele reisjaren in Afrika als journalist, en dus wil ik iedereen bedanken die me hielp daar te komen: Ivan Barnes van *The Times*, Andreas Whittam-Smith, Stephen Glover en vooral de overleden Nick Ashford van *The Independent*, en Bill Emmott van *The Economist*. Veel dank ook aan iedereen van de Royal African Society voor hun geduld terwijl ik het manuscript voltooide.

Ook de volgende mensen hebben, bewust of onbewust, bijgedragen aan de totstandkoming van dit boek:

Peter Adwok, Bernard Awazi, Nickson Bahati, Zainab Bangura, John Battersby, Maria Burnett, Cecil Cameron, Chukwu Emeka Chikezie, Abdi Dahir, Alex de Waal, Susana Edjang, Ilona Eveleens, Chris en Rhoda Gibbons, John Githongo, Robin Gorna, William Gumedede, Heidi Holland, Joel Kibazo, Donu Kogbara, Matthew Kukah, Daniel Large, Margaret Lindyer, Ali Mazrui, Smangaliso Mhkatshwa, Miles Morland, Nkosana Moyo, Ben Okri, Dapo Oyewole, Trevor Page, Tajudeen Abdul Raheem, Adam Roberts, Andrew Rugasira, Betty Senoga, Tim Sheehy, Patrick Smith, Henry Ssemanda, Alfred Taban, Camilla Toulmin, Pat Utomi en Alan Whiteside.

Dank ook aan mijn redacteur bij Portobello, Philip Gwyn Jones, en aan Jonny Geller en Gordon Wise van Curtis Brown.

Voorwoord

Afrika is een uitgestrekt continent, een continent van mensen, niet een verzameling van exotica of een toeristische bestemming. *De staat van Afrika* maakt duidelijk dat Richard Dowden dat begrijpt en niemand zou zich een beter gekwalificeerde auteur kunnen wensen om de complexiteit van Afrika in kaart te brengen. Het is van grote waarde dat hij voor zijn werk uitgebreid heeft rondgereisd en bijna alle Afrikaanse staten heeft bezocht en dat hij zich gedurende zijn opmerkelijke carrière aan Afrika verbond als leraar, journalist en bestuurder van de Royal African Society in Londen.

Zoals de meeste mensen weten, kent Afrika een gekwelde geschiedenis en heeft het continent nog steeds te kampen met de last van politieke instabiliteit en religieuze, sociale, raciale en etnische competitie. Veel kroniekschrijvers vinden het continent overweldigend. Zoals R.K. Narayan ooit zei over nieuwe verhalen: 'Er zijn daar vaak te veel verhalen die verteld moeten worden.' De schrijver staat veelal voor de keuze om de realiteit van Afrika's onthutsende complexiteit de rug toe te keren, of het mysterie van Afrika te vatten door het algemeen menselijke van de Afrikaanse volkeren te onderkennen.

Richard Dowden heeft een moedige keuze gemaakt. In dit boek snijdt hij de problemen van Afrika aan zonder in angst, sentimentaliteit of neerbuigendheid te vervallen. Het werk wordt gedragen door zijn diepgaande kennis van de Afrikaanse geschiedenis en zijn verhaal is vaak

het sterkst als hij de worsteling van het continent met corruptie, slecht leiderschap, armoede en ziekte ontleeft. Vooral zijn behandeling van de invloed van het kolonialisme is vernieuwend, zoals zijn analyse van de voortdurende buitenlandse ongerustheid omtrent Afrika inspirerend is. Zijn ontleding van vertrouwde thema's als het instorten van natiestaten zoals Nigeria, de rol van het postkoloniale politieke onvermogen en de onderdrukking, vooral onder tirannieke regimes, getuigt van een frisse kijk op deze kwesties.

Laat mij, voordat ik ervan beschuldigd zou worden voor te schrijven hoe en wat een auteur dient te schrijven, opmerken dat het fatsoen en de beschaving volgens mij vereisen dat de schrijver partij kiest voor de machtelozen. Uiteraard is er geen morele verplichting in de wijze waarop iemand schrijft. Maar er is volgens mij wel een morele verplichting om je niet aan de kant van de macht te scharen tegen de machtelozen. Een kunstenaar is in mijn ogen niet iemand die de kant van de keizer kiest tegen zijn machteloze onderdanen.

De triomf van het geschreven woord bestaat er vaak uit dat een auteur erin slaagt een vertrouwensband met de lezer te smeden, die dan bereid is zich in de voetstappen van de schrijver, als het ware op geleende literaire schoenen, verder in onbekend gebied te wagen om een dieper begrip van vreemde volkeren, culturen en omstandigheden te verwerven. In dit opzicht, en in vele andere, is Richard Dowdens *De staat van Afrika* volkomen geslaagd. Het is een welkome aanvulling op de groeiende bibliotheek van serieuze en kritische analyses van Afrika.

Chinua Achebe
Annandale-on-Hudson, New York
Juni 2008

Afrika ligt een nachtvlucht van hier

Beelden en werkelijkheden

Ik heb de zon verschrompeld en pover boven een koude, miezige straat in Londen zien ondergaan, om hem de volgende morgen, staande naast een lemen hut op een heuvel in Kenia, in volle glorie boven de Oost-Afrikaanse vlakten te zien opkomen. Afrika is dichtbij.

Slechts weinigen gaan erheen. Afrika heeft een reputatie van armoede, ziekte en oorlog. Maar wanneer buitenstaanders toch gaan, worden ze vaak verrast door het welkom dat hun ten deel valt en zijn ze eerder betoverd dan beangstigd. In Afrika worden bezoekers verwelkomd en verzorgd. Wie erheen gaat, zal merken dat de meeste Afrikanen vriendelijk, voorkomend en buitengewoon beleefd zijn. De Afrikaanse gulheid stemt de bezoeker keer op keer tot bescheidenheid. Wat wij sociale vaardigheden noemen, bezitten Afrikanen in overvloed. Maar het zijn geen vaardigheden die formeel worden aangeleerd of onderwezen. Afrika kent de gemaakte glimlach van 'een fijne dag verder' niet. Afrikanen ontmoeten en begroeten anderen open, kijken de ander aan als ze praten, pakken handen vast, omhelzen en geven en ontvangen zonder zich nerveus of opgelaten te voelen. Dat alles is even natuurlijk als de muziek op het hele continent.

Westerlingen die voor het eerst in Afrika komen, worden altijd getroffen door de overweldigende schoonheid en weidsheid – zelfs de hemel lijkt hoger. En vaak merken ze dat er iets in hen opengaat. Ze raken remmingen kwijt, voelen zich levendiger, meer zichzelf, en beginnen dan te begrijpen waarom ze tot dat moment maar half geleefd hebben. In Afrika is de basis van het bestaan – licht, aarde, water, voedsel, geboorte, familie, liefde, ziekte, dood – onmiddellijker en intenser. Bezoekers realiseren zich plotseling waar het in het leven om draait. Om het met een enorme generalisatie te zeggen: te midden van onze verkwistende welvaart en gehaaste levens zijn we de menselijke waarden kwijtgeraakt die in Afrika nog volop aanwezig zijn.

Thuis in Londen vraag ik Afrikanen die op bezoek zijn soms wat zij het opvallendst vinden aan de manier waarop Londenaren leven. Het antwoord van Suni Umar, een journalist uit Sokoto in Noord-Nigeria, is typerend: ‘De mensen lopen zo snel. En ze praten niet met elkaar. Zelfs vroeg in de morgen begroeten ze elkaar niet. Ik kwam op het kantoor in Londen en zelfs de mensen die daar werkten, groetten mij of elkaar niet.’ En wat was het meest onbegrijpelijke? ‘Ik was verdwaald en liep naar een man om de weg te vragen. Hij gaf geen antwoord. Hij keek niet eens naar mij. Hij liep gewoon weg. Zomaar.’ Als Suni naar huis gaat in Nigeria en daar zijn verhaal vertelt, zullen ze hem niet geloven. Ze weten daar dat sommige Europeanen niet aardig zijn tegen Afrikanen, maar dat ze zo onbegrijpelijk onmenselijk zijn tegenover elkaar, is schokkend. Zelfs in Londen, New York of Parijs laten Afrikanen de gewoonte om je in het voorbijgaan in de ogen te kijken niet snel los. Trek een wenkbrauw op als begroeting en er verschijnt een glimlach in hun ogen. Is dat triviaal? Nee. Het is de schat die Afrika de rest van de wereld te bieden heeft: menselijkheid.

Dit is niet wat de meeste buitenstaanders met Afrika associëren. Het beeld dat bij de meeste mensen opkomt, is dat van het Donkere Continent, de kern van de duisternis, een plaats van weerzinwekkende wreedheid: onmenselijkheid. En inderdaad, ook dat is te vinden in Afrika. In de afgelopen decennia zijn delen van het continent tot een hel geworden. In het midden van de jaren negentig leden eenendertig van Afrika’s drienvijftig landen onder burgeroorlogen of ernstige onrusten. Honderdduizenden mensen stierven, niet door kogels, maar door hongers, slecht

water en ziekten. In dergelijke oorlogen leven de strijdkrachten van plundering, of ze nu soldaten van de overheid zijn of rebellen. Ze vallen burgers en dorpen aan. Het aantal slachtoffers van de directe strijd is vaak laag, maar de tol aan burgerdoden en verwoesting ijzingwekkend hoog. Slechts enkele van deze oorlogen speelden zich tussen landen af; in de meeste gevallen ging het om een interne strijd om de macht en rijkdom in een staat, gewoonlijk tussen verschillende etnische groeperingen.

Het aantal oorlogen nam na het begin van het nieuwe millennium af, maar de voornaamste oorzaak – het gebrek aan een gemeenschappelijk nationaal besef – is niet weggenomen. De natiestaten van Afrika werden gevormd door buitenstaanders, door de lijnen die Europeanen trokken op kaarten van gebieden waar ze in veel gevallen nooit waren geweest. Ze verdeelden gebieden en hakten koninkrijken en samenlevingen waarvan ze nauwelijks benul hadden in stukken. Op twee na bevatten alle Afrikaanse landen die op deze manier zijn ontstaan verschillende etnische groepen. Sommige, zoals Nigeria en Congo, herbergen honderden verschillende samenlevingen binnen hun grenzen, alle met hun eigen wetten en talen. Het ontbreekt hun aan wat wij vanzelfsprekend vinden: een gemeenschappelijk nationaal besef.

Onder de oppervlakte van Afrika's zwakke natiestaten liggen de oude culturen, oude samenlevingen en gemeenschappen en een diep gevoel van spirituele macht. Dat is geen bijgelovig residu, geen restant van religie of een neurose die veroorzaakt wordt door de onzekerheid van het bestaan of door armoede. De spirituele wereld, islamitisch, christelijk of traditioneel, vormt de kern van veel Afrikaanse samenlevingen, die een diepgeworteld geloof hebben in de kracht van geesten die bezworen kunnen worden door mediums. Dit geloof verklaart voor een deel het gebrek aan politieke of sociale daadkracht. Het kan de persoonlijke verantwoordelijkheid ondermijnen en solidariteit in de samenleving verzwakken. In het ergste geval kan het aanzetten tot de meest afschuwelijke wredeheden – hoewel niet op dezelfde buitensporige schaal als de massamoorden die het twintigste-eeuwse Europa kende, geïnspireerd door fascisme, communisme en nationalisme.

Maar datzelfde geloof biedt ook een onvoorstelbaar krachtige bescherming tegen wanhoop en hopeloosheid. Ik heb mensen gezien die te midden van oorlogen en door mensen veroorzaakte hongersnoden en

plagen hun levens weer oppakten en glorieus boven omstandigheden uit rezen die de meesten van ons zouden verpletteren. Zelfs onder de meest barre omstandigheden hoor je in Afrika nooit die mistroostige en wanhopige toonzetting die sommige westerse verslagen omtrent de toestand op het continent kenmerkt. Afrika heeft altijd hoop. Ik ontmoet meer hopeloosheid in mijn woonplaats Highbury, ten noorden van Londen, dan in heel Afrika.

‘Het is de schuld van de media,’ zegt de jonge pr-man. ‘Het beeld dat zij van Afrika schetsen, bestaat louter en alleen uit oorlog, hongersnood en ziekte. Dat kunnen we veranderen. Afrika heeft succesverhalen nodig. We gaan Afrika anders in de markt zetten.’

Een ober in een keurig uniform – een Ghanees, aan zijn accent te horen – rijdt het ontbijtwagentje naar onze tafel en biedt pawpaws, mango’s, ananas en ander Afrikaans fruit aan. En uiteraard die typisch Afrikaanse drank: koffie. Onze fooi voor de ober die de koffiepot bracht, is meer dan het weekinkomen van het gezin dat de koffie in Afrika teelde. We ontbijten in een keurig Londens hotel met gesteven, witte tafelkleden en zwaar zilveren bestek. Dat is de manier om de wereld te veranderen. Als het ene beeld je niet aanstaat, zoek je het andere. De werkelijkheid veranderen is even eenvoudig als zappen op de televisie.

De recente campagne om het beeld van Afrika te veranderen, beschuldigt de media ervan een verkeerde indruk van de Afrikaanse werkelijkheid te geven. Sommigen suggereren zelfs dat het een complot is van buitenlandse journalisten tegen het continent. Zeg ‘Afrika’ tegen mensen die er nooit zijn geweest en ze beschrijven een ziek, uitgehongerd kind en mannen met geweren. Nieuws over Afrika ging bijna uitsluitend over armoede, oorlogen en dood.

Zou het beter zijn als journalisten het slechte nieuws niet versloegen? In 1984 kreeg ik als verslaggever van *The Times* een telefoontje van een contactpersoon bij Oxfam, die me waarschuwde dat er een enorme hongersnood zou ontstaan in Ethiopië. Ik vroeg de redacteur, Charles Douglas-Home, of ik ernaartoe kon. ‘Ik denk niet dat mensen graag over uitgehongerde Afrikanen willen lezen,’ neuzelde hij. ‘Daarvan hebben we genoeg gezien in Biafra.’ Later dat jaar moest *The Times* een verslaggever Ethiopië binnenloodsen om alsnog een van de belangrijkste

verhalen van dat decennium op te tekenen. Op dat moment nam ik me heilig voor om altijd te proberen de werkelijkheid van Afrika's oorlogen en hongersnoden even goed te verslaan als wanneer ze in een ander deel van de wereld zouden hebben plaatsgevonden.

Nu, meer dan twintig jaar later, krijg ik te horen dat ik Afrika een slechte naam heb bezorgd. Mijn eerste reactie als journalist is: 'Heb ik dit verzonnen?' En mijn tweede reactie: 'Verander de werkelijkheid, niet het beeld.' De verdediging van de media is dat zij leven van berichten over oorlogen en rampen. Het alledaagse wordt in Afrika evengoed genegeerd als in Azië of Zuid-Amerika. Normaliteit is prettig, maar je verkoopt er geen kranten mee. Je hoeft maar naar Joegoslavië te gaan om de waarheid daarvan in te zien. We weten allemaal alles over Bosnië, Kroatië, Servië en Kosovo omdat deze gebieden door de oorlog getroffen werden. Maar hoeveel mensen weten iets over Slovenië? Dat is het enige stukje van het voormalige Joegoslavië dat zich afscheidde, de vrede wist te bewaren en heel succesvol werd... en dus geen media-aandacht kreeg.

Hetzelfde geldt voor het grootste deel van Afrika. Niet alle Afrikanen voeren oorlog of hebben honger. Miljoenen hebben zelfs nooit honger of oorlog gekend en leiden normale, vreedzame levens. Maar dat is geen nieuws. Redacteuren willen het laatste nieuws, maar zijn niet erg geïnteresseerd in uitleg, laat staan uitleg vanuit een Afrikaans perspectief. Er worden journalisten gestuurd om 'het verhaal' te pakken te krijgen – of niet, als de redacteur iemand is als Douglas-Home. Maar zelfs als ze wel gaan, graven redacteuren en journalisten niet naar de ingewikkelde achtergronden. 'Houd het eenvoudig', is de boodschap. De rijke geschiedenis, cultuur en complexiteit van Afrika blijven buiten beeld. In de media voelen slechts weinigen de behoefte om er dieper op in te gaan. Het is makkelijker om de chaos op het continent te beschrijven. Maar hoewel Afrika vaak een en al chaos en gekte lijkt, is er altijd een begrijpelijke – zij het complexe – verklaring te geven. Sommige van ons, journalisten die Afrika fulltime verslaan, besloten dat we het woord 'chaos' in de ban zouden doen in onze verhalen en dat we altijd zouden blijven zoeken naar rationele verklaringen voor wat er gebeurde. Ons adagium was: 'Als je het als chaos beschrijft, heb je niet hard genoeg gewerkt.' Dat werkte goed, totdat ik een Nigeriaanse redacteur over

ons pact vertelde. ‘Dat werkt hier niet,’ zei hij. ‘Nigeria is een chaos. Maar de chaos wordt geschapen en georganiseerd door de overheid, die daardoor aan de macht kan blijven.’

Afrika kent veel werkelijkheden. Het beeld in de media dat de jonge pr-man afwees is niet onwaar, maar het is slechts één, incomplete Afrikaanse werkelijkheid. De verhalen over oorlogen en rampen zijn niet verzonnen, maar ze vormen slechts een deel van de werkelijkheid van dit continent. De nieuwe werkelijkheden van Afrika, zoals mobiele telefoons in de dorpen, Chinese pakken op de markt en Afrikaanse multinationals, zijn tot nu toe genegeerd.

Het probleem van de media is dat zij, door alleen rampen en oorlogen te verslaan, ons dat beperkte beeld van het continent geven. We hebben niets anders. Als we zien hoe New Orleans overspoeld wordt door een vloedgolf, denken we niet dat heel Amerika permanent onder water staat, en als we troepen zien marcheren in Indonesië, hebben we niet het idee dat heel Azië in staat van oorlog verkeert. We weten van andere beelden die we zien en verhalen die we lezen dat er een goed georganiseerd en welvarend Amerika bestaat en een vreedzaam en succesvol Azië. Maar we hebben geen andere beelden van Afrika, geen idee van het gewone, alledaagse leven op dat continent. De voortdurend aanwezige beelden van uitgehongerde kinderen en mannen met geweren hebben zich opgestapeld in ons idee van deze wereld: Afrikanen zijn schietgrage, rabiante krijgers of hopeloze en hulpeloze slachtoffers die zelf niets voor elkaar krijgen en gedoemd zijn om eindeloos in armoede, geweld en honger te verkeren. Alleen buitenlandse hulp en buitenlandse hulpverleners kunnen hen redden. De eindeloos herhaalde beelden van geweren, onderdrukking, honger en ziekte creëren het idee dat er daar nooit iets anders gebeurt. Het verhaal van Zimbabwe, Darfur en al hun voorgangers is het verhaal van Afrika geworden. Wij denken dat heel Afrika zo is – altijd en overal.

Het is inherent dat slachtoffers medelijden nodig hebben, geen respect of begrip. ‘Ze zijn net als wij, alleen zonder geld,’ wordt ons aangepraat. ‘Geef dus geld, en alles zal goedkomen.’ Hulp- en ontwikkelingsorganisaties, van de kleinste NGO tot de kolossen van de Wereldbank en de Verenigde Naties, spannen zich nauwelijks in om Afrika’s anders-zijn en eigen logica te begrijpen. Maar hulporganisaties, beroemdheden uit het Westen, popsterren en politici, kunnen het continent niet redden.

Alleen Afrikanen kunnen Afrika ontwikkelen. Buitenstaanders kunnen helpen, maar alleen als ze het continent begrijpen en daarmee werken. De geschiedenis en cultuur, de Afrikaanse gebruiken en manier van leven vormen de sleutel tot ontwikkeling, maar zijn tegenwoordig nog even weinig onderkend en begrepen als in de negentiende eeuw, toen Europa het continent koloniseerde. Sommigen stellen dat de veronachtzaming van Afrika en Afrika's stem bij zijn eigen ontwikkeling nu even destructief is als het territoriale imperialisme honderdvijftig jaar geleden was. Het beleid van de hulp- en ontwikkelingsorganisaties voor Afrika is niet altijd slecht – het vertegenwoordigt veelal de grootste aspiraties en hoogste idealen van de rest van de wereld – maar het houdt geen rekening met de menselijke realiteit in het veld. Van de socialistische en statistische modellen van de jaren zestig tot de vrijemarktideologie van de jaren tachtig, de Washington Consensus van de jaren negentig en de hulpgestuurde ontwikkeling van tegenwoordig, ontbrak er altijd één element: de Afrikanen.

Journalisten zijn dus niet de enige schuldigen. Ook de hulpindustrie heeft er belang bij het beeld van de Afrikanen als hulpeloze slachtoffers van eindeloze oorlogen en altoos voortdurende hongersnoden in stand te houden. Hoe goedbedoeld het allemaal ooit ook was, hulporganisaties hebben meegeholpen dit eenzijdige, onthutsende beeld van Afrika te scheppen. Hulpverlening en journalistiek voeden elkaar wederzijds. De afspraak, meestal onuitgesproken maar wel begrepen, is dat hulpverleners journalisten vertellen waar er rampen op uitbreken staan. De hulporganisaties verstrekken vliegtickets, onderdak, vervoer, een chauffeur, misschien een vertaler – en een verhaal. Als tegenprestatie levert de journalistiek de hulporganisaties publiciteit door te beschrijven hoe zij Afrikanen redden en door de beelden van chaos en hulpeloosheid naar voren te brengen waarmee geld is op te halen. De afspraak gaat voorbij aan alle inspanningen van de plaatselijke bevolking om zichzelf te redden. Het is eenvoudiger, en lucratiever, om Afrikanen als slachtoffers neer te zetten die afhankelijk zijn van de westerse liefdadigheid.

Begin jaren negentig stelden verschillende hulporganisaties aantrekkelijke, jonge vrouwen aan om op televisie als woordvoerster in rampgebieden op te treden teneinde de inkomsten te verhogen. Een decennium later gingen ze nog verder en nodigden ze beroemdheden uit om deze

gebieden te bezoeken, terwijl de media mee werden gestuurd om pop- en filmsterren te registreren die door de vluchtelingenkampen wandelden om uitgehongerde kinderen te omarmen en voor meer steun te pleiten. Beroemdheden zijn zelfs nog minder goed toegerust dan journalisten om een samenhangend beeld te schetsen van wat er in Afrika aan de hand is, maar het werkte voor de hulporganisaties. ‘Afrikaanse baby’s redden’ is nu *big business*, maar het is ook het perspectief geworden van waaruit de rest van de wereld het continent ziet. Bob Geldof maakte Afrika voor het eerst mee in Ethiopië toen hij de wereld aanspoorde om voedselhulp aan de hongerenden te geven. Twintig jaar later blies hij de kruistocht nieuw leven in en haalde hij Tony Blair over om mee te doen. Hoewel hij niet meer dan een vluchtig officieel bezoek aan het continent had gebracht, beweerde Blair een ‘passie voor Afrika’ te hebben. Hij noemde het een ‘litteken op het geweten van de wereld’, een uitspraak waarmee hij veel Afrikanen diep beledigde. Zijn gedreven missie om Afrika te redden deed denken aan negentiende-eeuwse bekeringsijver. Het deed heel wat tanden knarsen. Het klonk alsof Afrika van de Afrikanen werd gered.

Zoals John Lennon zong, is het leven wat je overkomt terwijl je druk andere plannen maakt. Sinds begin jaren zeventig reisde ik door Afrika en begon ik diepere waarheden omtrent het continent te zien die als glimpen in mijn ooghoeken opdoken terwijl ik op zoek was naar de grote verhalen. De geschiedenisboeken vertellen over belangrijke gebeurtenissen en complexe politieke situaties. Memoires en reisboeken delen de persoonlijke ervaring van een plek met hun lezers. In dit boek heb ik geprobeerd de grote geschiedenis met het plaatselijke en persoonlijke te verbinden door verhalen te vertellen over gebeurtenissen, acties en karakters die hopelijk iets van het gevoel van Afrika weergeven, die de enorme diversiteit van mensen en plaatsen laten zien en zo een tipje van de sluier kunnen oplichten over waarom Afrika is zoals het is, zowel in positieve als in negatieve zin.

Ik hoop dat Afrikanen hun continent en zichzelf op deze bladzijden herkennen, maar ik schrijf voornamelijk voor buitenstaanders, degenen die niet in Afrika zijn geweest, maar wel meer over het continent willen weten. De beste manier om het te ontdekken is erheen te gaan, niet als toerist in een cocon van westerse luxe en veiligheid, maar als individuele reiziger, om mensen tegen te komen en banden aan te knopen. Dat gaat

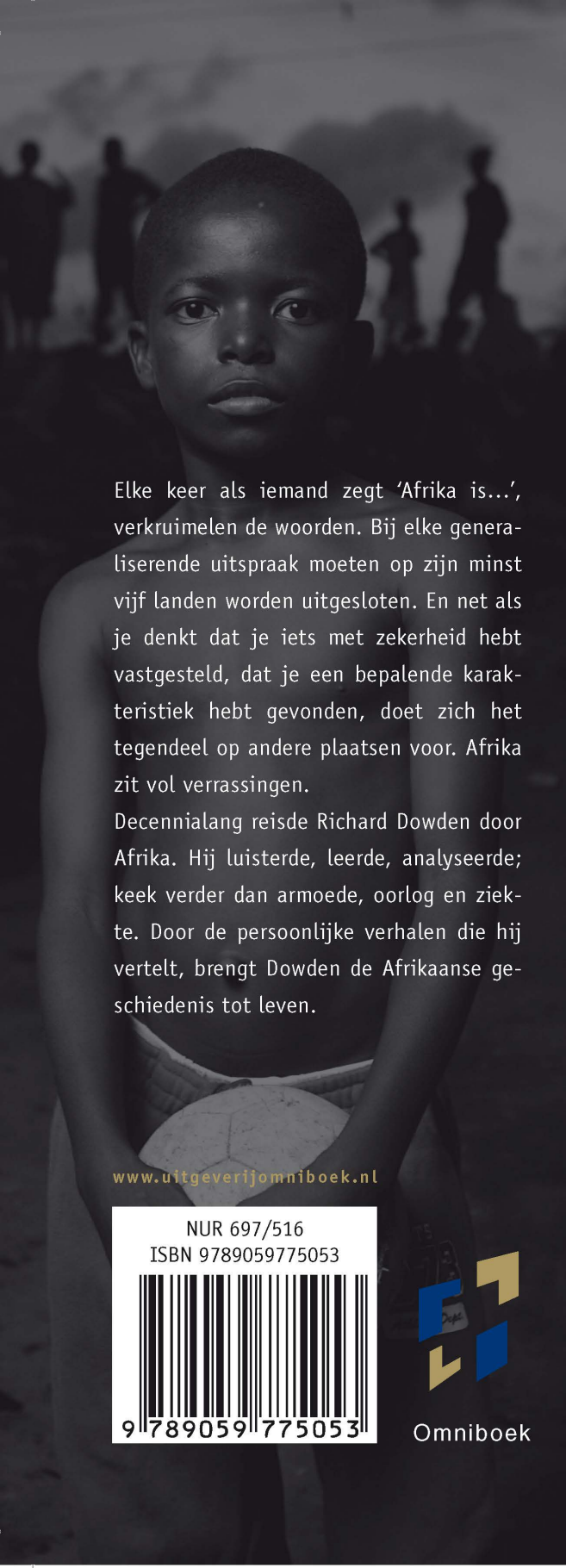
eenvoudig genoeg, maar pas op, Afrika kan verslavend zijn. *Les fous d'Afrique*, noemen de Fransen degenen die verzot worden op het continent.

Dit boek gaat over het Afrika ten zuiden van de Sahara. Ik heb niet geschreven over het islamitische, Arabisch beïnvloede en aan de Middellandse Zee grenzende Noord-Afrika. De geschiedenis en cultuur van de landen van de Maghreb hebben slechts zeer oppervlakkige banden met de rest van het continent. De Middellandse Zee verbond Noord-Afrika met Europa, terwijl de Sahara de route naar het zuiden en de rest van Afrika zo goed als blokkeerde. Slechts weinig Noord-Afrikanen beschouwen zichzelf als Afrikaans. Ook houdt het boek zich niet bezig met de eilanden en archipels van Afrika, waarvan er zeven onafhankelijke landen zijn, waaronder Madagaskar – tweeënhalf keer zo groot als het Verenigd Koninkrijk en een wereld op zichzelf met een uniek karakter. Hoewel ze door Afrika beïnvloed zijn en beschouwd worden als een deel van de Afrikaanse regio, zijn de eilanden te afwijkend.

Dat wil natuurlijk niet zeggen dat Afrika ten zuiden van de Sahara wel overal hetzelfde is. Integendeel, het is een van de meest gevarieerde zones op aarde. Van de regenloze woestijn van Namibië tot de wegs meltende sneeuw op de Kilimanjaro en van het karige kreupelhout in de Sahel tot de weelderige, tropische wouden van het Congobekken, vertoont Afrika een uitzonderlijke diversiteit wat klimaat, flora en fauna betreft. En de grootste diversiteit bestaat er tussen de Afrikaanse volkeren. Afrika telt meer dan tweeduizend talen en culturen en ondanks het feit dat wij allemaal van een enkele Afrikaanse vrouw als moeder van het menselijk ras afstammen, kent het continent meer menselijke genetische diversiteit dan de rest van de mensheid samen.

Er wordt vaak over Afrika gepraat alsof het een klein, uniform land zou zijn. Maar wie de vergelijking maakt, ziet dat Europa naast dit continent homogeen, en Amerika zelfs monotoon genoemd moet worden. Wie zou het in zijn hoofd halen om naar aanleiding van Bangladesh generaliserende uitspraken over Azië te doen? Of over Europa, uitgaande van Griekenland? Misschien bestaat Afrika alleen als een gebiedsdeel van de aarde, bepaald door de oceanen – een vorm op een kaart met volkeren en culturen die evenveel gemeen hebben met andere delen van de

wereld als met elkaar. Zelfs als je Afrika in drieën verdeelt: ten noorden van de Sahara, Zuid-Afrika plus zijn invloedssfeer en de zone daartussen, zijn er maar weinig gemeenschappelijke factoren binnen deze regio's te vinden. Wat is Afrika dan precies? De onderscheidende vaal-terracottakleurige bodem bedekt niet het hele continent. De schrale, bruine Afrikaanse hond komt algemeen, maar niet overal voor. Is Afrika muziek? Misschien. Ik moet nog een Afrikaanse gemeenschap vinden – of zelfs maar een individuele Afrikaan – die feestviert zonder muziek. Maar muziek is universeel en Afrikaanse muziek kent oneindig veel variaties. De sociale systemen, geloofsopvattingen en culturen zijn even divers als de Afrikaanse volkeren en even ongelijksoortig als de klimaten. West-Afrika voelt heel anders aan dan Oost-Afrika, en zelfs binnen West-Afrika zul je Nigeria nooit met Senegal verwarren. En beide verschillen weer hemelsbreed van Mali. Elke keer als iemand zegt 'Afrika is...', verkruimelen de woorden. Bij elke generaliserende uitspraak moeten op zijn minst vijf landen worden uitgesloten, en net als je denkt dat je iets met zekerheid hebt vastgesteld, dat je een bepalende karakteristiek hebt gevonden, doet zich het tegendeel op andere plaatsen voor. Afrika zit vol verrassingen.

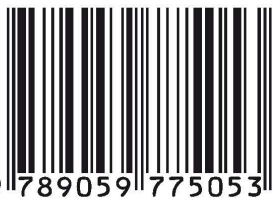

Elke keer als iemand zegt 'Afrika is...', verkrumelen de woorden. Bij elke genererende uitspraak moeten op zijn minst vijf landen worden uitgesloten. En net als je denkt dat je iets met zekerheid hebt vastgesteld, dat je een bepalende karakteristiek hebt gevonden, doet zich het tegendeel op andere plaatsen voor. Afrika zit vol verrassingen.

Decennialang reisde Richard Dowden door Afrika. Hij luisterde, leerde, analyseerde; keek verder dan armoede, oorlog en ziekte. Door de persoonlijke verhalen die hij vertelt, brengt Dowden de Afrikaanse geschiedenis tot leven.

www.uitgeverijomniboek.nl

NUR 697/516
ISBN 9789059775053

9 789059 775053

Omniboek

Sinds Richard Dowden in 1971 voor het eerst voet op Afrikaanse bodem zette, houdt het continent hem in de greep. Dowden was journalist bij het Britse dagblad *The Times*, werkte als Afrikaredacteur voor *The Independent* en later bij het invloedrijke weekblad *The Economist*. Hij maakte televisie-documentaires en is tegenwoordig voorzitter van de Britse *Royal African Society*. Dowden geldt als een van de meest vooraanstaande Afrika-experts ter wereld.

Dowdens schat aan kennis, authentieke interesse in De Ander en journalistieke twijfel maken hem bij uitstek geschikt om recht te doen aan de complexiteit van Afrika.

Mark Schenkel, Afrikaredacteur
NRC Handelsblad